

DILEMMA

Per Nortvedt om politiske forestillinger

Navn: Per Nortvedt
Bakgrunn: Professor ved seksjon
for medisinsk etikk, Universitetet i Oslo
E-post: p.nortvedt@medisin.uio.no

Hvordan kan noen gjøre

Bombingen av regjeringskvartalet og grusomhetene på Utøya angår oss alle og reiser mange spørsmål, spørsmål som også er relevante for sykepleien.

Et av de viktigste spørsmål er følgende: Hva får et menneske til å begå handlinger som dette? Hva gjorde at gjerningsmannen overhodet ikke viste medfølelse? Hvorfor stanset han ikke opp ved den lidelse han påførte andre mennesker? Hvorfor viste han ingen empati (unntatt kanskje med den lille gutten, hvis far han nettopp hadde drept og som modig konfronterte ham direkte med spørsmålet, «er det ikke nok nå»?)

Svaret på slike spørsmål får vi kanskje aldri, men det er likevel et stort behov

massehenrettelsene av psykisk syke og barn med utviklingshemming som ledd i nazistenes utryddelsesprogram. Heller ikke disse hadde empati med ofrene. De viste nesten aldri noen medfølelse, selv ikke overfor barn. I tillegg har de som deltok i systematiske massedrap vist liten anger i ettertid, da rettsapparatet begynte å arbeide med disse sakene i Tyskland, 10–20 år etter den 2. verdenskrig.

Også sykepleiere begår onde handlinger, krenker pasienters verdighet, er delaktige i tortur og massedrap. Det er

for liv og helse. Det andre var ofte en spontan empati med de forfulgte, som den ene redderen som skjulte en forfulgt fra konsentrasjonsleiren sa: «Han bare stod der plutselig, i all sin nød og hjelpeløshet. Hva kunne jeg gjøre annet enn å hjelpe? Alle ville gjort det samme i mitt sted.» (Oliner and Oliner 1988).

Empati og moral

Evnen til empati synes å være grunnleggende for å vise moralsk ansvar. Det er normalt å føle ubehag ved å se andres lidelse og menneskelig smerte. I dag prøver vi å sette oss inn i hendelsene på Utøya og hvordan ungdommene må ha opplevd de forferdelige timene. Det norske folk har vært sterkt berørt. Men gjerningsmannen var tilsynelatende ikke særlig plaget av det han gjorde, verken emosjonelt eller forestillingsmessig. Han viste ingen empati.

Empati er menneskets universelle evne til å berøres av andre menneskers ubehag og lidelse. Men denne grunnleggende evne til moral ser ut til å være svært utsatt for sosial og politisk påvirkning. Tro kan flytte fjell, sies det. Men det virker som tro også kan gjøre oss upåvirkelige overfor andres lidelse.

Mål og ideologi

Gjerningsmannen fra Oslo hadde en hensikt. Han trodde på det han gjorde, han var drevet av et mål og en ideologi. Historien har lært oss at når menneskers politiske ideer gjør andre til brikker i et

Politikken kan bringe fram det verste i oss.

for å forstå ugjerningen. Noen sammenhenger trer i dag fram, blant annet i den ideologi, i den planlegging og nådeløshet som drev mannen. En annen er den tilsynelatende fullstendige mangel på empati han synes å ha vist med sine ofre.

Ondskapsfulle regimer og ideologier

Historiske erfaringer har lært oss hvordan helt vanlige mennesker, vanlige politifolk, mennesker som ikke engang var nazister, fullstendig frivillig begikk massedrap på jøder og andre under okkupasjonene av Polen og Russland i 1939–45. Familiefedre deltok i folkemord, i stor grad helt uten empati med ofrene. Soldatenes ektefeller, ja til og med musikkorps på besøk fra Tyskland, ønsket å bivåne massehenrettelsene på uskyldige kvinner og barn. Tyske sykepleiere deltok villig i

kanskje enda mer uhyrlig når en profesjon som har empati og tjeneste for andre som sitt mål blir et redskap for ondskap. Men også en profesjons etiske prinsipper og empati kan bli satt på prøve av ondskapsfulle regimer og ideologier.

Medmenneskelighet

Historiske erfaringer og intervjuer med personer som klarte å bevare sin medmenneskelighet, selv under de vanskeligste tenkelige vilkår (som de som med fare for sitt eget liv beskyttet jødefamilier i Polen, Nederland og Skandinavia under den 2. verdenskrig), synes å peke på to helt sentrale faktorer som har betydning for aktivt å vise medmenneskelighet.

Det ene var en bevissthet gjennom oppdragelse og skole, at alle mennesker har likhet i verdi og har krav på respekt

Andre faste bidragstere

Professor i sykepleie ved Universitetet i Nordland **Berit Støre Brinchmann**

Leder Rådet for sykepleieetikk **Marie Aakre**

slikt?

spill, og fratår mennesker deres individualitet og unikhett, så kan også vanlige mennesker begå uhyrlige handlinger. Ikke bare dataspill, men politiske forestillinger og ideologier kan frata et menneske den medfølelse med andres lidelse som er bærebjelken i vår individuelle og kollektive moral. Politikken kan bringe fram der verste i oss.

Men akkurat som politiske forestillinger kan redusere et menneskes empativne, så kan politikken også fremme vår medfølelse og vår evne til å sette oss inn i andres sorg og lidelse. Dette har vi sett i hele landet i dagene og ukene etter angrepet den 22 juli. Kloke ord om åpenhet, toleranse og nestekjærlighet fra statsminister, kongehus og andre fra det politiske miljøet bragte fram det beste i et helt folk og bidro til vår kollektive medfølelse med dem som er rammet. Vi har sett kraften i en politikk som fremmer medmenneskelighet og toleranse. Denne respekt for enkeltmennesket må også gjelde gjerningsmannen selv. Også han, hvor enn avskyelig hans handlinger har vært, har krav på en rettferdig rettergang og verdig behandling når han skal sone sin dom. ■■■

LITTERATUR

Oliner SP, Oliner PM. The Altruistic Personality – Rescuers of Jews in Nazi Europe. What led Ordinary Men and Women to risk their, their Lives on Behalf of Others? London: MacMillan, 1988.

Til refleksjon

- › Hvordan kan sykepleiere bli redskap for ondskap?
- › Tror du politikk kan frambringe det verste i deg?

Send din mening på epost til interaktivt@sykepleien.no, eller skriv til Sykepleien, boks 456 Sentrum, 0104 Oslo. Reaksjoner fra leserne trykkes i neste nummer.

UTEN EMPATI: Selv sykepleiere har begått grusomme handlinger under totalitære regimer, i troen på at det de gjorde var det riktige, skriver dilemmasjaltisten. Foto: Marit Fonn

www.sykepleien.no

Flere dilemma på [sykepleien.no](http://www.sykepleien.no) under fanen interaktivt.

